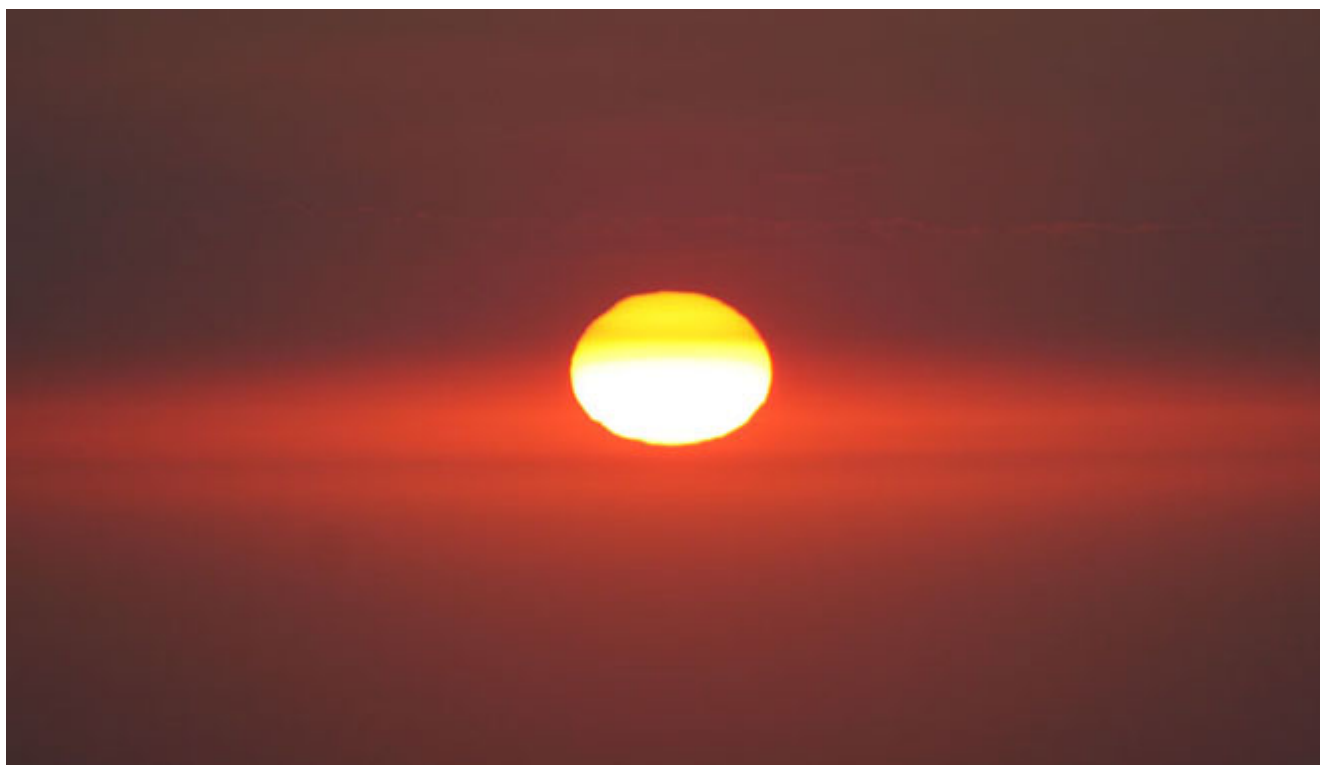
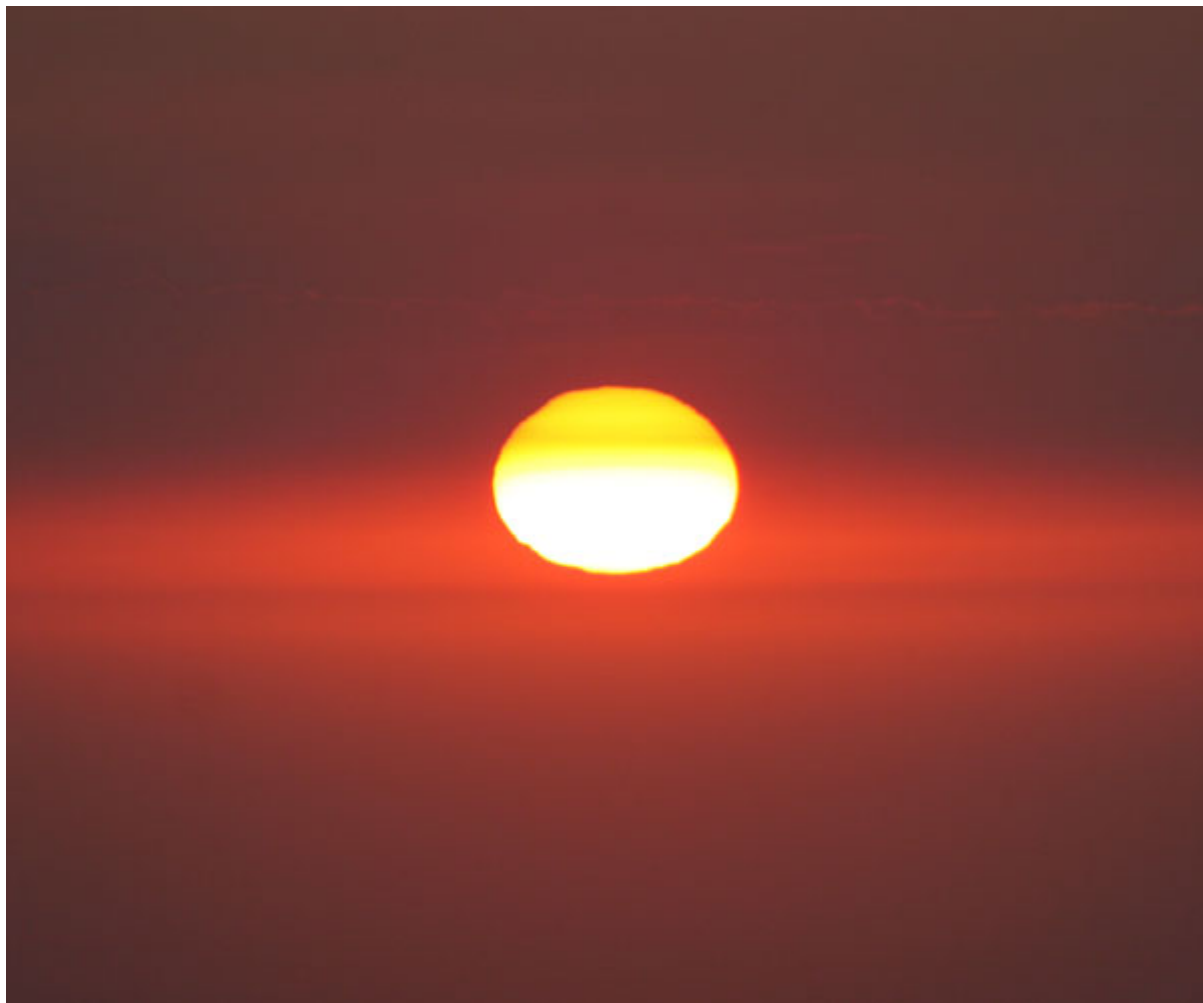

23 Νοεμβρίου 2015

Τί είναι η ψυχή; (Φώτης Σχοινάς, Δρ. Φιλοσοφίας)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Επιχειρώντας την διερεύνηση του θέματός μας κατ' αρχάς θα δώσουμε ένα

ορισμό της ψυχής του ιερού Δαμασκηνού. «Ψυχή τοίνυν ἐστὶν οὐσία ζῶσα ἀπλή, ἀσώματος, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς κατ' οἰκείαν φύσιν ἀόρατος, λογική τε καὶ νοερά, ἀσχημάτιστος, ὀργανικῶς κεχρημένη σώματι καὶ τούτῳ ζωῆς αὐξήσεώς τε καὶ αἰσθήσεως καὶ γεννήσεως παρεκτική, οὐχ ἕτερον ἔχουσα παρ' ἑαυτὴν τὸν νοῦν, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς τὸ καθαρώτατον (ὥσπερ γὰρ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτως ἐν ψυχῇ νοῦς), αὐτεξούσιος, θελητική τε καὶ ἐνεργητική, τρεπτὴ ἤτοι ἐθελότρεπτος, ὅτι καὶ κτιστή, πάντα τὰυτά κατὰ φύσιν ἐκ τῆς τοῦ δημιουργήσαντος αὐτὴν χάριτος εἰληφύια, ἐξ ἧς καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ φύσει οὕτως εἶναι εἰληφέν»[1].

Από τον ανωτέρω ορισμό βλέπουμε τρία πράγματα: 1) Ὅτι ἡ ψυχή εἶναι “οὐσία”. Ὄταν λέγουμε “οὐσία” στὴν χριστιανικὴ ὀντολογία (ἀλλὰ καὶ στὴν ἀριστοτελική) ἐννοοῦμε «πράγμα αὐθύπαρκτον μὴ δεόμενον ἐτέρου πρὸς σύστασιν ἡγουν τὸ ἐν ἑαυτῷ ὄν καὶ μὴ ἐν ἐτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξιν»[1]. Ἐτσι ὅ,τι χαρακτηρίζει τὴν οὐσία εἶναι ἡ αὐθυπαρξία, ἡ αὐτοδύναμη, ἡ μὴ ἐξηρητημένη ἀπὸ κάτι ἄλλο ὑπαρξὴ κάποιου πράγματος. Ὡς ἐκ τούτου ἡ “οὐσία” τῆς ψυχῆς, καίτοι ἀρρηκτὰ συνδεδεμένη μετὰ τὴν “οὐσία” τοῦ σώματος, διακρίνεται αὐτῆς τῆς τελευταίας. 2) Ὅτι ἡ ψυχή εἶναι “λογικὴ καὶ νοερά οὐσία”. Αὐτὰ τὰ δύο “λογικὴ” καὶ “νοερά” δὲν εἶναι συνώνυμα, ἀλλὰ σηματοδοτοῦν διαφορετικὰ πράγματα, ὅπως θὰ δούμε παρακάτω. Ἐπίσης κάθε οὐσία εἴτε κτιστὴ εἴτε ἀκτιστὴ ἔχει τὴν οἰκεία ὁ αὐτὴν ἐνέργεια. Οὐσία ἀνενέργητη εἶναι ἀδιανόητη. Ἐπομένως λέγοντας “οὐσία λογικὴ καὶ νοερά” ταυτοχρόνως συνεννοοῦμε καὶ “ἐνέργεια λογικὴ καὶ νοερά”. 3) Ὅτι ὁ νοῦς εἶναι τὸ καθαρώτερον μέρος τῆς ψυχῆς, ὁ νοερός ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς.

Ὁ νοῦς διακρίνεται ἀπὸ τὸν λόγο-διάνοια. Ὁ νοῦς εἶναι ἡ ἀνωτάτη γνωστικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς. Οἱ γνωστικὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἶναι ὁ νοῦς, ὁ λόγος/διάνοια, ἡ δόξα (=γνώμη), ἡ φαντασία καὶ οἱ αἰσθήσεις. «Χρητίζεσθαι, ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχή διττὰς ἔχει τὰς δυνάμεις, τὰς μὲν γνωστικὰς, τὰς δὲ ζωτικὰς. Καὶ γνωστικαὶ μὲν εἰσὶ νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, αἰσθήσεις, ζωτικαὶ δὲ ἡγουν ὀρεκτικαὶ βούλησις καὶ προαίρεσις»[1]. Ὅργανο θεογνωσίας εἶναι ὁ νοῦς. Ὁ λόγος (=λογικὴ) ἐννοιοποιεῖ καὶ κοινοποιεῖ τὴν γνώση πρὸς πορρίζεται ὁ νοῦς μετὰ τὴν νοερά θεωρίαν (=θέαν) τοῦ ἀκτίστου φωτός. Μετὰ τὸν λόγο, δηλαδὴ τὴν λογικὴ δὲν μποροῦμε νὰ γνωρίσουμε τὸν Θεόν, οὔτε νὰ συμμετάσχουμε στὴν αἰώνια ζωὴ καὶ δόξα τοῦ. Ἡ λογικὴ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς προσιδιάζει στὴν γνώση τοῦ κτιστοῦ, ἡ νοερά ἐνέργεια στὴν γνώση τοῦ ἀκτίστου. Εἶναι ἀδύνατον μετὰ τὴν λογικὴ καὶ τὸν διανοητικὸ στοχασμό νὰ γνωρίσουμε καὶ νὰ ἐνωθούμε μετὰ τὸν Θεόν. Ἐν προκειμένῳ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμὰς γράφει: «Τὶς γὰρ κοινωνία λογισμοῦ καὶ θείας μεθέξεως, στοχασμοῦ καὶ ἀπορρήτου ἐλλάψεως, εἰδήσεως (καὶ τούτ' ἐκ τοῦ ἀναλογίζεσθαι προσγινομένης) καὶ κτήσεως καὶ ἀπολαύσεως φωτός ἀρρήτου καὶ ἀλήκτου, ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἀξίους ἀνακράσεως ἐκτελουμένης κατὰ τὸν μέγαν

Βασίλειον»[1]. Η αληθής γνώση του Θεού προσπορίζεται από την απόρρητο έλλαμψη του θείου φωτός.

Η λογική/διανοητική ενέργεια της ψυχής έχει ως όργανο τον εγκέφαλο ενώ η νοερά ενέργεια την καρδιά. Επ' αυτού ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς γράφει: «Ο μεν γαρ Αθανάσιος τω εγκεφάλω το λογικόν ενείναι (=ενυπάρχει, εδρεύει) της ψυχής φησί· Μακάριος δε ο τη μεγαλειότητι μηδέν ελλείπων, εν τη καρδιά την του νου ενέργειαν, συνωδά (=συμφώνως) δε τούτοις οι άγιοι σχεδόν άπαντες»[1]. Η καρδιά είναι το κέντρο και η ρίζα της νοεράς ενεργείας του νου. Κατά τον π. Ιωάννη Ρωμανίδη «Υπάρχει η καρδιά του ανθρώπου. Κατά τους Εβραίους της Παλαιάς Διαθήκης, δηλαδή κατά τους Προφήτες και κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας, το πνευματικό κέντρο της ζωής του ανθρώπου είναι η καρδιά, ενώ το διανοητικό κέντρο είναι ο εγκέφαλος»[1]. Όπως έχει γραφεί από τον Μητροπολίτη Ναυπάκτου π. Ιερόθεο «η λειτουργία της λογικής ενέργειας γίνεται στην διάνοια του ανθρώπου και η λειτουργία της νοεράς ενέργειας, στον αναγεννημένο άνθρωπο, γίνεται στην καρδιά»[1].

Η προσευχή, και δη η μονολόγιστη προσευχή, Κύριε Ιησού Χριστέ ελέησόν με, δια της οποίας ενώνεται ο άνθρωπος με τον Θεό, έχει ως επίκεντρο αρχικά το στόμα, αφού προφορικά-εκφώνως την λέγει ο άνθρωπος και την ακούει το αυτί. Ακολούθως ανεβαίνει στον εγκέφαλο και αφού χρονίσει εκεί, Θεού θέλοντος, κατεβαίνει και εγκαθιδρύεται στην καρδιά, οπότε εκβάλλεται εκείθεν ο βύθιος πύθων και ο άνθρωπος καθίσταται όλος φωτοφόρος, πνευματοφόρος, Χριστοειδής και Τριαδοειδής. Οι πνευματικοί οδηγοί της νοεράς προσευχής λένουν ότι ο δεύτερος τρόπος προσευχής έχει ως κέντρο τον εγκέφαλο, ενώ ο τρίτος την καρδιά: «Τον δεύτερον τρόπον της προσευχής προσήκει να τον ονομάσωμεν νοο-εγκεφαλικόν, κατ' αντίθεσιν προς τον τρίτον τρόπον, τον νοο-καρδιακόν η καρδιο-νοηματικόν»[1].

Βέβαια προϋπόθεση απαραίβατη είναι η κάθαρση της ψυχής από τα ψεκτά πάθη, η εξυγίανση των γνωστικών οργάνων της ψυχής και πάνω από όλα η θεία Χάρις. Λέγουμε ότι είναι αναγκαία η εξυγίανση των γνωστικών δυνάμεων του ανθρώπου, διότι με την πτώση των πρωτοπλάστων εσκοτίσθη ο νους, αμαυρώθηκε, διεκόπη η νοερά ενέργειά του και ταυτίστηκε με την λογική και υποδουλώθηκε στα πάθη και το περιβάλλον. Όλη η ασκητική/ησυχαστική αγωγή της Ορθοδοξίας αποβλέπει στην απελευθέρωση του νου από την λογική, τα πάθη και το περιβάλλον, τον φωτισμό του και την αποκατάσταση της καρδιακής ενεργείας του, η οποία συνίσταται στην αένναη μνήμη του Θεού εν τη καρδιά.

Παρατήρηση: το παρόν άρθρο αποτελεί τμήμα κειμένου του Δρ. Φιλολογίας Φώτη Σχοινά, με γενικό τίτλο "Η λογική-διανοητική και καρδιακή-νοερά

λειτουργία της ψυχής”.